

G. Ibrăileanu despre limba literară

Eugen MUNTEANU*

Key-words: *Ibrăileanu, literary Romanian, normative processes, written culture*

În prima sa carte importantă tipărită, *Problemele capitale ale vechii române literare* (Iași, 1949), G. Ivănescu citează frecvent, în probleme de principiu ca și în chestiuni de detalii, numele lui G. Ibrăileanu, făcând dese referiri la cursul universitar intitulat *Istoria literaturii române moderne. Epoca lui Conachi* (1800–1840), ținut de criticul ieșean la Universitatea din Iași în anul academic 1909–1910. La data când profesorul Ivănescu menționa cursul lui Ibrăileanu, acesta era încă inedit, fiind accesibil doar în trei „ediții” litografiate, publicate, cu o circulație restrânsă, potrivit cutumei vremii, de către studenții săi. Prima asemenea tranșă litografiată a fost realizată în chiar anul în care cursul a fost ținut, de către studentul Iorgu Iordan, o altă ediție litografiată a apărut în 1920, iar cea de-a treia în 1926 (v. Ibrăileanu 1979: 5–6). Acest text, purtând titlul de mai sus, a fost tipărit integral în volumul al VII-lea al seriei G. Ibrăileanu, *Opere*. Ediție critică de Rodica Rotaru și Al. Piru, București, Editura Minerva, 1979 (Ibrăileanu 1979). În anul academic următor, 1910–1911, Ibrăileanu a continuat prezentarea istorică a materiei sale, cursul continuând cu același titlu, *Istoria literaturii române moderne*, dar cu specificarea *Epoca Alecsandri*. Și acest curs a fost editat, după notele de curs ale studentului Iorgu Iordan, de Rodica Rotaru și Al. Piru în volumul al VIII-lea al seriei menționate mai sus. Parcurgând integral și cu atenție aceste texte, ne dăm seama că dese referiri pe care Ivănescu le face la Ibrăileanu, în chestiuni de limbă literară, nu erau deloc întâmplătoare și nejustificate. În bogata materie a prelegerilor de prezentare a literaturii române în primele sale secole de existență, abundă referirile, disocierile, evaluările, despre limba română literară, unele de principiu, altele de detaliu, chiar dacă inserate adesea într-o manieră nesistematică. Ne dăm seama astăzi că impresia pe care Ibrăileanu o lăsa studenților săi, că au în față un veritabil profesor, o persoană nu doar erudită în materia pe care o predă, ci și plină de idei, subtile și surprinzătoare, este și astăzi îndreptățită.

Apreciem că Ibrăileanu, recunoscut și evaluat în istoria culturii românești mai ales ca mentor al „Vieții românești”, teoretician și critic literar, trebuie inclus și pe lista, destul de restrânsă, a deschizătorilor de drum în tematizarea și cunoașterea problemelor limbii române literare. Prezentate nesistematic, cum spuneam, și topite în materia discursului de istorie literară și istorie a culturii, observațiile lui

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași, România.

Ibrăileanu sunt întotdeauna interesante și judicioase, chiar dacă unele afirmații ale sale au fost infirmate de cercetarea ulterioară, iar unele aprecieri de detaliu sunt eronate. Aș îndrăzni chiar să afirm, fără teama de a mă înșela, că în substanța celor două cursuri, în special a primei părți, intitulată *Epoca lui Conachi*, identificăm un veritabil repertoriu al problemelor-cheie ale românei literare, așa cum vor fi ele dezbătute, dezvoltate și rezolvate pe parcursul întregului secol al XX-lea, în special începând cu monografia *Problemele capitale ale vechii române literare* a lui G. Ivănescu. Iată câteva dintre componentele importante ale acestui repertoriu: definiția și specificul limbii române literare, originea și periodizarea limbii române literare, specificul și caracteristicile primelor texte românești cu caracter literar, semnificațiile confesionale și culturale ale acestor texte, diversele influențe exercitate asupra românei literare, problema traducerilor, raportul între unitate și diversitate regională, raportul cu baza dialectală a limbii literare, rolul scriitorilor în dinamica limbii literare, evoluția normării, etapele și conținutul procesului de modernizare, rolul marilor personalități în dezbaterile despre limbă din secolul al XIX-lea, confruntarea curentelor principale din sfera „politicilor lingvistice” (latinism, analogism, italianism, curent popular) etc.

Imensa materie a celor două cursuri (cca 800 de pagini de tipar) atestă, din partea lui Ibrăileanu, o cunoaștere excepțională a tradiției românești scrise și, după părerea mea, cea mai corectă evaluare de ansamblu, efectuată până la momentul respectiv, a problematicii culturii românești, la intersecția acesteia cu mediul de manifestare și organul ei de expresie, limba scrisă. Voi prezenta în cele ce urmează, rezumativ, materia celor treizeci și opt de prelegeri ale primei părți, cea din 1909–1910 a cursului menționat, confruntând-o, pe cât posibil, cu stadiul actual al cunoașterii în domeniu.

Să remarcăm mai întâi că Ibrăileanu se numără printre primii filologi români care se ocupă sistematic de limba literară. El marchează, într-un fel, trecerea de la preocupările de ordin *prescriptiv*, care au dominat secolul al XIX-lea, de la marii ardeleni, trecând prin Heliade și Cipariu și până la Hasdeu și Maiorescu, la cele de ordin istoric și reflexiv, adică *descriptiv-științific*. Predecesorii săi în această privință erau puțini. Din punct de vedere strict filologic, activitatea de editare a vechilor texte românești, în special a celor din secolul al XVI-lea, era destul de avansată. Timotei Cipariu publicase *Crestomatie sau Analecte literare din cărțile mai vechi și noue românești tipărite și manuscrise, începând de la sec. XVI până la al XIX* (1858) și *Principia de limbă și de scriptură* (1856, ediția I); B.P. Hasdeu tipărise în 1878 cele trei volume din *Cuvente den bătrâni*; Moses Gaster publicase *Chrestomația română* în 1892; Ioan Bianu începuse în 1903 să publice *Bibliografia românească veche* și în 1907 *Catalogul manuscriptelor românești*; câteva texte vechi importante (Coresi, *Psaltirea Șcheiană*) beneficiaseră de ediții monografice. Ca materie de studiu autonom, limba literară nu beneficia însă decât de foarte puține lucrări. Dedicându-se în special problematicii originilor limbii române și realizării dicționarului academic al limbii române, marele lingvist A. Philippide a tratat materia limbii literare relativ schematic, în *Introducere în istoria limbei și literaturii române* (1888). În 1904, filologul P.V. Haneș a publicat prima ediție a lucrării sale *Desvoltarea limbii literare române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, București, câștigându-și astfel merite de precursor (Haneș e unul din puținii autori

pe care Ibrăileanu îi citează). Două decenii mai târziu, în cursul *Evoluția estetică a limbii române*, ținut la Universitatea din București în anii 1929–1932 și 1937–1938 (și editat de V. Rusu), va trata și el magistral începuturile limbii române literare.

Ibrăileanu se numără printre primii filologi români care folosesc curent și în mod sistematic sintagma *limbă literară*, preluată cu sensul general de „limbă a culturii”, după francezul *langue litteraire*. Sintagmele terminologice alternative (*limbă de cultură* sau *limbă înaltă*, după germ. *Kultursprachem*, respectiv *Hochsprache*) nu sunt folosite de Ibrăileanu. Alte formule, înregistrate la înaintași („limba muselor” la Ion Budai-Deleanu, *limbă generală* sau *limbă literală* sau chiar *literară* la I. Heliade Rădulescu, *limbă tipică* la Hasdeu sau *limbă comună* întrebuintată de A. Philippide), nu par să îi fi fost cunoscute lui Ibrăileanu, care folosește consecvent, repet, formula *limbă literară*.

După cum spuneam, voi prezenta succint, inventarul problematic al celor treizeci și opt de prelegeri ale părții I a cursului de istorie a literaturii române (*Epoca Conachi*), ținut de Ibrăileanu la Iași în anul universitar 1909–1910.

În prima prelegere, Ibrăileanu afirmă o idee banală, larg acceptată și astăzi printre romaniștii de pretutindeni: literatura română începe foarte târziu, în secolul al XVI-lea, prin traduceri de texte bisericești (Ibrăileanu 1979: 106). Unele traduceri ar fi putut fi din secolul anterior, al XV-lea. „Aceste cărți, fiind traduceri, nu ne pot interesa din punct de vedere al literaturii, ci din acel al limbii” (Ibrăileanu 1979: 107), constată criticul literar, justificând astfel opțiunea programatică de a se ocupa de limba literară și nu de literatura propriu-zisă. Studenții în filologie românească de la Iași, la începutul secolului al XX-lea, aflau de la relativ tânărul lor profesor (nu împlinise încă 40 de ani), că acele puține opere literare, anale și cronici, scrise în slavonește de români sau pe teritoriul actualei României, „nu fac parte din literatura română”. Poziția lui Ibrăileanu poate fi invocată în dezbateră, încă actuală, dacă operele scrise de români în latină, slavonă sau greacă în epoca veche, sau franceză, germană, italiană etc. în epoca modernă, fac parte sau nu din literatura română.

Chiar din primele pagini ale prelegerilor sale, Ibrăileanu mai afirmă încă o idee pe care o va urmări cu consecvență, aceea că prima formă a vechii române literare a fost cea a cărților bisericești:

Un singur lucru ne-a rămas: limba literară de azi e limba veche, sau cel puțin aceasta e baza ei. În cele trei veacuri (sec. XVI-XVIII) s-a format o limbă literară în cărțile bisericești, nu în cronicari, care scriau în limba vorbită sau aproape vorbită de ei; apoi cronicile nu s-au tipărit, deci n-au circulat. Cărțile bisericești însă au fost tipărite, deci au circulat și erau scrise într-o limbă fixată (Ibrăileanu 1979: 108).

De ce lucrurile s-au petrecut așa și nu altfel (ca în alte culturi europene), Ibrăileanu explică în *Prelegerea a II-a*:

Limba bisericească am văzut că era mai uniformă, mai puțin diferențiată, deoarece cărțile erau scrise pentru mai multe provincii etc. Scriitorii religioși erau mai mult influențați de cărțile scrise, de limba acestor cărți, decât de limba curentă. Pe de altă parte, limba bisericească e sfântă, nimeni nu se atinge de ea, nimeni n-o schimbă (Ibrăileanu 1979: 112–113).

Ibrăileanu se arată convins de faptul că, în epoca veche, deosebirile dintre dialectul moldovenesc, cel muntenesc și cel ardelenesc nu erau așa de mari, datorită

împrejurării istorice că în lunga perioadă a migrațiilor „românii au trăit înainte pe un teritoriu cu mult mai puțin întins și mai uniform”, și anume în Munții Carpați. Ideea era în epocă acceptată ca o axiomă. În fine, din aceeași prelegere inițială, mai aflăm două lucruri. Mai întâi că, în opinia lui Ibrăileanu, dialectul muntenesc „e mai aproape de limba literară, pentru că este mai vechi, mai staționar”, și nu pentru că ar fi reușit să se impună în fața celorlalte, idee justă și demonstrabilă. În al doilea rând, o altă idee stabilă a lui Ibrăileanu este aceea că, în jurul anului 1800, româna „era o limbă literară formată”, curentul latinist și influențele occidentale, dinspre franceză și italiană, mai ales, o vor îmbogăți prin aportul de neologisme.

Prelegerea a II-a este dedicată aproape integral unor distincții de natură teoretică despre limba literară. Ibrăileanu își pune întrebarea dacă, în chiar momentul în care vorbea, adică în anul 1909, exista de fapt o limbă română literară. Răspunsul:

Avem, desigur o limbă literară, dar nu perfectă, întrucât, își continuă Ibrăileanu gândul, limba literară se judecă din punct de vedere al sunetelor, al formelor, al sintaxei și al dicționarului. Din punct de vedere al foneticei, limba noastră literară e aproape formată (Ibrăileanu 1979: 111).

Sunt citate totuși unele inconsecvențe de rostire în limba scrisă curentă, explicabile prin baza dialectală a diferiților autori. La p. 114 a ediției pe care o folosim, găsim afirmația interesantă că, dacă am fi avut doar o literatură bisericească, am fi avut o limbă literară unitară. Lipsa de unitate a românei literare se explică prin aceea că producțiile literare laice au favorizat răspândirea în scris a particularităților regionale, proces intensificat mai ales după 1800. Trăgând justa consecință logică din examinarea realității textelor, Ibrăileanu afirmă fără echivoc: „Lipsa limbii literare e o lipsă foarte mare, e un semn de necultură, lipsă de civilizație”. În același context, Ibrăileanu emite o judecată extrem de penetrantă. Spre a justifica aserțiunea că „o limbă literară este necesară și din punct de vedere estetic”, Ibrăileanu afirmă că rolul lui Eminescu în istoria limbii literare a fost decisiv, întrucât marele poet a fixat un anumit standard de exigență care obligă pe urmași, indiferent de talentul literar al fiecăruia, la un prag minim de corectitudine și decență a exprimării:

Un poet, înainte de Eminescu, dacă era poet slab, așa rămânea; după Eminescu, rămâne tot slab, dar nu așa de slab și apoi nu e ridicol. După Eminescu, toți scriu corect și ei datoresc mai mult lui Eminescu, adică limbii și formei găsite de el, decât părții lor originale (Ibrăileanu 1979: 115).

În ultimele pagini ale prelegerii (Ibrăileanu 1979: 116–117) dăm peste o serie de afirmații paradoxale și sugestive, care, date fiind implicațiile lor, ar merita comentate mai pe larg: „Limba literară, pentru noi, e numai pentru ochi, orice deviație de la chipul de a vedea limba literară strică impresia”; „Ortografie n-avem, căci n-am avut o literatură veche”; „Cînd s-au introdus literele latine, voința omului a jucat un rol mai mare”; „Lipsa unei limbi literare și a unei ortografii fixe sunt semnele unei culturi începătoare, ale unei epoci de tranziție”.

Prelegerea a III-a este dedicată problematicii neologismelor și traducerilor. Neologismele, afirmă avizat Ibrăileanu, sunt necesare pentru că limba română este o limbă analitică (Ibrăileanu 1979: 119) și deci nu poate abuza de compunere precum germana, rusa sau maghiara. Limba se va îmbogăți realmente atunci când

neologismele vor pierde aspectul de cuvânt recent, ajungând să apară, în percepția utilizatorilor, asemenea cuvintelor mai vechi de origine veche slavă, drept cuvinte autohtone!

Cât despre traduceri, acestea sunt pentru Ibrăileanu absolut necesare, căci ele „îmbogățesc limba, pe lângă că aduc noi opere literare”. Prelegerea se încheie cu observația subtilă și surprinzătoare că, dacă româna literară modernă nu este atât de rafinată ca franceza, „cea mai fină dintre toate limbile”, este pentru că nu este vorbită în saloane, de clasele suprapuse, care preferă în acest scop franceza.

Dedicată problemei centrale a unității limbii literare, prelegerea a IV-a este inițiată prin formularea tezei că „limba literară pe care o avem s-a format prin contribuția tuturor graiurilor, și anume prin scriitori”. Deși nu folosește niciodată formule terminologice mai precise precum *bază dialectală*, problematica foarte complexă a raporturilor dinamice între normele dialectale și norma literară unică și unitară este tratată de Ibrăileanu corect, exemplele discutate fiind cel mai adesea corect interpretate. Deși subliniază că toate graiurile au contribuit, prin scriitori, la configurarea repertoriului de norme, Ibrăileanu manifestă prudență, admitând totuși că graiul muntenesc deține în această privință o oarecare prioritate, datorită unor cauze cunoscute: caracterul mai arhaic și mai conservator al acestuia, apropierea de limba bisericească veche, stabilirea la București a capitalei etc.

Prelegerea următoare, a V-a, continuă pe tema „fixării unei limbi literare, a unei limbi comune între românii de pretutindeni”. Opera lui Caragiale este luată de exeget drept sursă și reper. Limba personajelor caragialiene, al căror nume a fost studiat de Ibrăileanu într-un excelent studiu monografic, este analizată acum atent, cu instrumentele unui veritabil lingvist, ca un barometru al transformărilor și inovațiilor în limba literară, nu întotdeauna binevenite sau dezirabile. Etimologiile populare, stâlcirea formei neologismelor din franceză sau germană, modificările arbitrare de sens, resemantizările unor neologisme sunt fenomene produse, după Ibrăileanu, de necesara răspândire a limbii literare în popor, în condițiile cunoscute, adesea precare, ale procesului de modernizare a societății românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Cu prelegerea a VI-a, Ibrăileanu se reîntoarce la problemele originii limbii române literare, pe care le tratează de data aceasta cu mai multe detalii și în conexiunile lor logice. Ibrăileanu este de părere că cele mai vechi texte românești, manuscrise precum *Apostolul de la Voroneț* (editat ulterior de Mariana Costinescu cu titlul *Codicele Voronețean*), *Psaltirea Șcheiană* (editată ulterior de I.A. Candrea), *Psaltirea de la Voroneț*, *Tetraevanghelul lui Radu Grămăticul* de la Mănăstirea de la Mănăstirea (editat ulterior de Florica Dimitrescu), tipăriturile lui Coresi, *Palia de la Orăștie*, datează toate din secolul al XVI-lea, sunt toate copii din prima jumătate a secolului al XVI-lea (după cum o arată filigranul hârtiei) ale unor originale pierdute, care nu pot fi, la rândul lor, mai vechi decât secolul anterior. Analizând cu acribie și o bună intuiție a faptelor esențiale particularitățile lingvistice ale textelor vechi, Ibrăileanu conchide că ele reflectă o formă artificială a limbii, destul de diferită de „limba vie”, pentru care documentele neliterare sunt mai credibile. Exegetul se arată convins că limba veche vorbită era mai unitară decât în prezent și constată de asemenea caracterul nordic, moldovenesc, al limbii manuscriselor. În acest cadru, făcând proba unei bune pregătiri filologice, Ibrăileanu aderă la părerea, formulată de

Nicolae Iorga, potrivit căreia Maramureșul ar fi „patria” celor mai vechi texte românești și, implicit a limbii române literare. Traducerea textelor ar fi fost făcută, după Ibrăileanu, în secolul al XVI-lea, sub influența uneia dintre „doctrinile creștine” care preconizau traducerea cărților sfinte în limba poporului, iar aceasta nu putea fi decât cea „reformată”, în speță, mișcarea husită. Argumentele aduse de Ibrăileanu în sprijinul ipotezei sale sunt următoarele: 1. limba manuscriselor rotacizante prezintă particularități de limbă din Moldova de Nord, aceeași ca în Maramureșul vecin; 2. traducerile au fost produse sub influența husită, activă mai întâi în Maramureș; 3. textele au fost găsite în Moldova. Convingerea lui Ibrăileanu este aceea că, în secolele al XV-lea – al XVI-lea limba din Maramureș și Moldova era aceeași, „anume limba din Dacia de Nord”. Rotacismul, fenomen fonetic atât de caracteristic, ar fi fost „înving” ulterior doar pentru că avea o răspândire strict locală, în Maramureș și în Țara Moșilor. Ipoteza Maramureșului ca regiune de origine a limbii literare, respectiv a husitismului ca influență determinantă a fost, se știe, însușită și pe larg și în repetate rânduri argumentată, între alții, de G. Ivănescu¹ și de P.P. Panaitescu, dar respinsă ulterior de Ion Gheție și colaboratorii lui de la București.

Următoarele prelegeri, de la a VII-a la a X-a au fost dedicate de Ibrăileanu unor analize mai detaliate a faptelor de limbă din textele din secolul al XVI-lea. Este continuată, cu aplicație, analiza faptelor de limbă, fonetice mai ales, și lexicale, din textele din secolul al XVI-lea, pentru a se susține ideile, mereu reiterate, că „limba bisericească ajunge limbă literară” și că „dacă un dialect s-a impus ca limbă literară, atunci acest dialect este cel din nordul Daciei”. Poziția lui Ibrăileanu coincide din nou, în linii mari, cu cea susținută ulterior de G. Ivănescu, potrivit căruia „baza dialectală” a limbii române vechi a fost „dialectul literar maramureșean”. Deși nu cu mare precizie, este formulată în context și ideea, reluată ulterior și argumentată de G. Ivănescu, după care descendenții direcți ai „descălicătorilor” maramureșeni din secolul al XIV-lea au continuat și în Moldova cucerită să-și vorbească limba de acasă, fără palatalizările labialelor *b* și *p*, fenomen la care se referise și D. Cantemir, într-un celebru pasaj din *Descriptio Moldaviae*, unde eruditul domnitor arată că acei dintre bărbați care rosteau palatalizat pe *b* și pe *p* erau numiți în derâdere *ficiori di babă*. Studiul „limbilor literare din Moldova” îl conduce pe reputatul critic la următoarea convingere, formulată dubitativ:

Eu cred – deși nu pot dovedi – că limba literară e aceea a claselor de sus, ba chiar de la început a fost deosebire între limba claselor de jos și a claselor de sus, mai ales dacă ne gândim că clasa de sus e aceea care a venit la început din Maramureș (Ibrăileanu 1979: 172).

¹ Ivănescu evaluează părerile lui Ibrăileanu în termenii următori: „De asemenea Ibrăileanu n-are dreptate să susțină că limba literară românească este la origine graiul maramureșean, pentru că acest grai a dispărut ca limbă literară pe la începutul secolului al XVII-lea și probabil în același timp a fost modificat mult chiar ca grai popular. Am spus însă că această formulare a concepției sale este nepotrivită, căci de fapt el susține că limba literară este la origine atât graiul românesc din nord, cât și cel din Muntenia, pe vremea aceea aproape identice, și că, în continua ei colaborare, limba literară a ajuns a fi un amestec al graiului tuturor provinciilor. Dar nici o asemenea formulare nu corespunde perfect realității, căci graiul românesc literar n-a fost la început chiar așa de unitar încât să se poată vorbi de o limbă literară unică, ci el comporta dialecte literare, întrebuințate fiecare în câte o regiune a limbii române” (Ivănescu 1944–1945: 6–7).

Cronicarii din secolul al XVII-lea, arată în continuare Ibrăileanu, s-au îndepărtat de limba literară, adică de limba bisericească. Observația lui Ibrăileanu este, cred, valoroasă, situația semnalată de mentorul „Vieții Românești” prefigurând și anticipând situația de fapt în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea: existența unei discrepante evidente între limba textelor bisericești, stabilă și relativ „standardizată”, și limba scriitorilor laici, puternic marcată de o coloratură regională. Acest fenomen va fi reluat mereu în prelegerile următoare, cu exemple abundente din scriitori moldoveni sau munteni, așa încât sfatul lui Eliade către contemporanii săi „să-și literarizeze limba prin citirea cărților bisericești vechi, ceea ce înseamnă alungarea fonetismelor populare din limbă”, capătă o fundamentare istorică.

Intuițiile teoretice valoroase ale lui Ibrăileanu, merg și în altă direcție, atunci când face observația că „e foarte natural ca deosebitele clase ale unui popor, ale unui neam, să vorbească deosebit” (Ibrăileanu 1979: 165). Este vorba de ceea ce, cu o sintagmă consacrată, numim astăzi „diferențieri diastractice”. Cu totul surprinzătoare ni se pare remarca: „O parte ... din *Biblia* de la București (1688) e făcută după Dosoftei” (Ibrăileanu 1979: 166). Este surprinzătoare această remarcă a lui Ibrăileanu, căci ne trimite cu gândul la ipoteza lui N.A. Ursu referitoare la faptul că versiunea biblică originală a lui Nicolae Milescu a fost revizuită în Moldova de Dosoftei, singur sau împreună cu colaboratorii săi. Nu putem ști pe ce informație se baza Ibrăileanu, dar semnalăm pasajul ca atare.

Începând cu prelegerea a XI-a, în centrul atenției criticului se va situa evoluția limbii române literare în secolul al XIX-lea. Zeci de pagini pline de disocieri și de exemple sunt dedicate „problemei reformatoarelor limbii”, în principal latiniștilor ardeleni și lui Ion Eliade Rădulescu. Deși nu poate evita să-și însușească, în linii mari, rezultatele criticii pe care mai întâi reprezentanții „curentului poporan”, scriitori precum Alecsandri, A. Russo, M. Kogălniceanu, A. Negruzzi, în cele din urmă T. Maiorescu, au exercitat-o asupra „exagerărilor” reprezentanților Școlii Ardeleni și, mai ales, ale urmașilor lor din secolul al XIX-lea, erudiți precum Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian, Simeon Bărnuțiu ș.a., Ibrăileanu este de părere că Șincai, Maior, Micu și contemporanii lor nu trebuie considerați oameni de știință, ci militanți naționali, care folosesc și aranjează argumentele potrivit tezelor pe care doresc să le dovedească, teza romanității poporului român și a continuității lui în Dacia, teza latinității limbii române. Introducerea alfabetului latin, sursă inițială de haos și dezorganizare a fost, în cele din urmă, o decizie istorică corectă. Ibrăileanu le face așadar o dreptate istorică ardelenilor, arătând că „latiniștii și Pumnul nu erau așa de rătăciți, așa de smintiți, având în vedere concepțiile filozofice contemporane lor” (Ibrăileanu 1979: 181). Este vorba de faptul că erudiții ardeleni și A. Pumnul erau la curent cu doctrina, dominantă în Europa vremii în chestiunile de limbă, care preconiza necesitatea intervenției raționale a învățaților în orientarea uzului curent al limbii, în special al limbii scrise. Mai mult încă, citim următoarele:

Latiniștii trebuie reabilitați. Ei au fost oamenii cei mai idealști; când ne gândim la un Șincai sau altul, trebuie să ne închinăm în fața lor, căci ei au făcut mult: ei au deșteptat și dezvoltat conștiința națională, fără de care azi nu eram ceea ce suntem, poate n-am fi fost nici liberi. [...] Latiniștii erau oameni de valoare, foarte culți, și au fost tratați de junimiști ca niște scribi de poezioare... (Ibrăileanu 1979: 182).

Momentul de maximă intensitate a influenței „școlii latiniste” trebuie plasat, după Ibrăileanu, în jurul anului 1840. Interesantă și utilă din punct de vedere metodologic în acest context al politicilor lingvistice care s-au confruntat în secolul al XIX-lea mi se pare o distincție pe care Ibrăileanu o face între conceptele de „școală” și „influență”:

Pentru noi, din punct de vedere al limbii literare, sunt importante toate aceste școli, influențe sau sisteme. [...] Vedeți mai întâi multe nume: școală, influență, curent, care au un înțeles deosebit. Nu poți zice influența latinistă sau școala poporană. Al. Russo numește sisteme diferitele încercări de a modifica limba. Latinismul îl numesc însă bine școală – școala ar fi o sumă de dogme, de norme, de legi, pe care o sumă de oameni le recomandă, le propovăduiește. Un curent ar fi o mișcare oarecare de idei. [...] Influența: ceva influențează asupra altui lucru, de exemplu: influența climei asupra temperamentului unui om, adică un agent fizic are înrăurire asupra sufletului nostru. [...] Latinismul e o școală, nu o influență, căci nu a existat o țară care să influențeze, ci în ea au fost niște oameni care au dat niște norme pentru modificarea limbii. [...] Vom vedea că și italianismul este o școală, nu un curent [...] . Dar franțuzismul? E o influență, nu e o școală, fiindcă aici nu este vorba de niște oameni care să fi zis să schimbe limba după cea franceză, ci aici vedem o cultură vie influențând asupra culturii românești în mod fatal, fără voința nimănui, am putea zice. Dacă s-ar fi găsit câțiva oameni care să spună: să schimbăm limba așa, ar fi fost o școală franțuzistă. Dar de influența literaturii populare asupra limbii literare ce putem zice? E tot o influență; dar o putem numi și școală. Întrucât literatura populară a influențat fără voie asupra celei culte, limba populară asupra celei culte, poate fi vorba și de o influență; dar întrucât și-au pus în cap câțiva oameni că trebuie anume să studieze limba și literatura populară și să scoată anume regulile pentru a schimba limba și literatura, avem de-a face cu o școală (Ibrăileanu 1979: 186).

Începând cu prelegerea a XII-a, Ibrăileanu începe să se ocupe mai intens de obiectul propriu-zis al cursului său, literatura română. Totuși, în centrul discursului său rămân în continuare problemele limbii literare. Într-o prezentare relativ nesistematică, cu reveniri și unele repetiții, Ibrăileanu oferă studenților săi de la începutul secolului trecut coordonatele esențiale ale procesului de modernizare a limbii române la toate palierele sale lingvistice (fonetică-ortografie, lexic, morfologie, sintaxă) și extralingvistice (diferitele concepții, latinistă, analogistă, italianizantă sau „poporană” despre sistemele ortografice, despre adaptarea neologismelor, influențele externe, cea franceză îndeosebi, diferitele paliere stilistice ale expresiei literare etc.).

Câteva concluzii

Cursurile de literatură modernă ținute de Garabet Ibrăileanu la Universitatea din Iași în anii academici 1909–1910 și 1911–1912 nu au fost publicate de autor, așa încât nu au putut intra în circuitul științific principal până în anii '70 ai secolului al XX-lea, când au fost tipărite. După mărturia din *Problemele capitale...* a lui G. Ivănescu, despre toate aceste bogate și subtile „observații asupra limbii noastre literare de la începutul ei și până astăzi [...] nu știm dacă le-a mai repetat după aceea” (Ibrăileanu 1979: 15). Ceea ce putem însă bănui este puternicul impact pe care l-a avut asupra studenților. Ele au intrat astfel, într-un fel „anonim” în

repertoriul ideilor generale despre limba română literară, unanim acceptate și considerate ca de la sine înțelese.

Mai este un lucru pe care, în încheiere, doresc să îl menționez. Tonalitatea și orientarea discursului lui Ibrăileanu în cursurile sale de istoria literaturii române reflectă o poziție academică de cel mai înalt nivel. Nici un accent patriotard, nici o notă etnocentrică în expunerea unei problematice care, adesea, poate provoca manifestări de acest tip. Dincolo de valoarea științifică în sine, cursurile lui G. Ibrăileanu implică și o lecție de etică științifică și academică.

Bibliografie

- Ibrăileanu 1979 : G. Ibrăileanu, *Opere*, vol. VII, ediție critică de Rodica Rotaru și Al. Piru, cu o prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1979.
- Ivănescu 1944–1945: G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»”, vol. XI–XII, Iași, p. 1–412.

G. Ibrăileanu about the Literary Language

G. Ibrăileanu, an eminent Romanian literary critic and former literature professor at the Iași University, has throughout his career addressed the issues related to the creation of the literary Romanian language. Most of his observations, critiques and pioneering commentaries have been confirmed and further developed by modern researchers.